

Platon: Om sjælens generindring

Platon (427-347 f.Kr.) var filosof, født i Athen. Hans læremester var Sokrates, der ikke selv efterlod sig skrifter. I sine dialoger lader Platon ofte Sokrates diskutere med folk om forskellige emner. I dialogen "Menon" drøfter Sokrates og Menon bl.a. spørgsmålet om, hvorvidt dygtighed / dyd (areté) kan læres gennem undervisning. Menon betvivler på et tidspunkt, at man kan lede efter noget, man ikke kender. For hvordan skulle man så vide, at man har fundet det? Omvendt behøver man ikke at lede efter noget, man allerede kender. Denne indvending afviser Sokrates ved at henvise til forestillingen om sjælens generindring.

10

SOKRATES: [...] Da sjælen er udødelig, er blevet født mange gange og har set alle ting både her og i underverdenen, findes der intet, som den ikke har lært. Det er derfor på ingen måde overraskende, at den kan erindre det, den tidligere har vidst, både om dygtighed [areté] og om andre ting. Da hele naturen er beslægtet, og sjælen har lært alt, er der intet til hinder for, at et menneske efter blot at have genkaldt sig én ting – en proces som mennesker kalder læring – selv kan opdage alt andet, hvis han er modig og ikke bliver træt af at søge; for at søge og lære er som helhed erindring. Vi må derfor ikke tro på den argumentation, som du fremfører, for den ville gøre os dovne – og svagtsindede mennesker hører gerne på den, mens min argumentation gør dem energiske og ivrige efter at søge. Jeg har tillid til, at dette er sandt, og jeg ønsker sammen med dig at undersøge, hvad dygtighed er.

15

20

MENON: Ja, Sokrates, men hvad mener du med, at vi ikke lærer, men at det, vi kalder læring, er erindring? Kan du lære mig, at dette forholder sig sådan? [...]

SOKRATES: Det er ikke let, men jeg er alligevel villig til at gøre mit bedste for din skyld. Tilkald en af dine mange slaver, hvem du vil, så jeg kan bevise det for dig på ham.

25

MENON: Ganske vist. Du dér, kom herhen.

SOKRATES: Er han græker? Taler han græsk?

MENON: Ja, i høj grad. Han er født i mit hus.

SOKRATES: Så følg nøje med i, om du mener, at han erindrer, eller om han lærer noget af mig.

MENON: Det vil jeg gøre.

30

SOKRATES: Sig mig nu, dreng: Ved du, om et kvadrat ser sådan her ud?

SLAVE: Ja.

SOKRATES: Et kvadrat er altså en figur, hvor alle fire sider er lige lange?

SLAVE: Ja, bestemt.

SOKRATES: Og den har også disse linjer gennem midten, der også er lige lange?

35

SLAVE: Ja.

SOKRATES: Og et sådant kvadrat kan være større eller mindre?

SLAVE: Naturligvis.

SOKRATES: Hvis nu denne side er to fod, og denne anden side også er to fod, hvor mange kvadratfod er hele figuren så? Tænk på det sådan: Hvis den var to fod den ene vej og kun én fod den anden vej, ville figuren så være en gange to fod?

40

SLAVE: Ja.

SOKRATES: Men hvis den nu også er to fod den anden vej, vil den så ikke være to gange to fod?

SLAVE: Jo.

SOKRATES: Hvor mange fod er to gange to fod? Regn det ud og sig det.

SLAVE: Fire, Sokrates.

SOKRATES: Nu kunne vi vel også have en anden figur, dobbelt så stor som denne, med fire lige lange sider ligesom denne?

SLAVE: Ja.

5 SOKRATES: Hvor mange kvadratfod vil den så være?

SLAVE: Otte.

SOKRATES: Kom nu og prøv at sige mig, hvor lang hver side af den vil være. Siden på denne er to fod. Hvad med hver side på den, der er dobbelt så stor?

SLAVE: Det er jo indlysende, Sokrates, at den vil være dobbelt så lang.

10 SOKRATES: Ser du, Menon, at jeg ikke lærer drengen noget som helst, men blot stiller ham spørgsmål? Og nu mener han, at han ved, hvor lang den linje er, som et kvadrat på otte kvadratfod bygger på. Er du enig?

MENON: Det er jeg.

SOKRATES: Og ved han det?

15 MENON: Bestemt ikke.

SOKRATES: Han mener, at det er en linje, der er dobbelt så lang?

MENON: Ja.

20 SOKRATES: Iagttag nu, hvordan han trin for trin erindrer, sådan som man må erindre. – Sig mig, dreng: Siger du, at en figur, der er dobbelt så stor i areal, bygger på en linje, der er dobbelt så lang? Jeg mener nu en sådan figur som denne – ikke aflang på den ene side og kort på den anden, men lige i alle retninger, ligesom denne, bare dobbelt så stor, altså otte kvadratfod. Se efter, om du stadig mener, at den bygger på en linje, der er dobbelt så lang.

SLAVE: Det mener jeg.

SOKRATES: Nu bliver linjen dobbelt så lang, hvis vi lægger endnu en af samme længde til her?

25 SLAVE: Ja.

SOKRATES: Og kvadratet på otte kvadratfod vil bygge på den, hvis der er fire linjer af denne længde?

SLAVE: Ja.

30 SOKRATES: Lad os da tegne fire lige lange linjer ud fra den, og det er vel det, du siger, er kvadratet på otte kvadratfod?

SLAVE: Bestemt.

SOKRATES: Og inden i denne figur er der så fire kvadrater, som hver er lige så store som kvadratet på fire fod?

SLAVE: Ja.

35 SOKRATES: Hvor stor er den da? Er den ikke fire gange så stor?

SLAVE: Jo.

SOKRATES: Er dette kvadrat, som er fire gange så stor, da det dobbelte?

SLAVE: Nej, ved Zeus.

SOKRATES: Hvor mange gange større er den?

40 SLAVE: Fire gange.

SOKRATES: Altså, min dreng, så er figuren, der er baseret på en linje med dobbelt længde, ikke dobbelt så stor, men fire gange så stor?

SLAVE: Du har ret.

SOKRATES: Og fire gange fire er seksten, er det ikke?

SLAVE: Jo.

SOKRATES: På hvor lang en linje skal kvadratet med et areal på otte fod da baseres? På denne linje har vi en firkant, der er fire gange så stor, har vi ikke?

SLAVE: Jo.

5 SOKRATES: Og dette areal på fire kvadratfod er baseret på denne linje her, som er halvt så lang?

SLAVE: Ja.

SOKRATES: Godt. Er firkanten på otte fod da ikke dobbelt så stor som denne og halvt så stor som den anden?

10 SLAVE: Jo.

SOKRATES: Må den da ikke være baseret på en linje, der er længere end denne og kortere end den anden? Er det ikke sådan?

SLAVE: Det tror jeg.

15 SOKRATES: Godt, du svarer, hvad du tror. Sig mig så: Var denne linje ikke to fod lang, og den anden fire fod?

SLAVE: Jo.

SOKRATES: Linjen, som kvadratet på otte fod er baseret på, må da være længere end denne på to fod og kortere end den på fire fod?

SLAVE: Det må den.

20 SOKRATES: Prøv da at sige mig, hvor lang en linje du mener, den er.

SLAVE: Tre fod.

SOKRATES: Hvis den altså skal være tre fod, så skal vi vel lægge halvdelen af denne til, og så bliver den tre fod? For her er to fod, og den anden er én. Og her på samme måde: Her er to fod, og der er én fod, og således bliver figuren, som du nævner, til?

25 SLAVE: Ja.

SOKRATES: Hvis den nu er tre fod den ene vej og tre fod den anden vej, vil hele figuren vel være tre gange tre fod?

SLAVE: Det ser sådan ud.

SOKRATES: Hvor meget er tre gange tre fod?

30 SLAVE: Ni fod.

SOKRATES: Og kvadratet, der var det dobbelte, skulle være hvor mange fod?

SLAVE: Otte.

SOKRATES: Så kvadratet på otte fod kan ikke være baseret på linjen på tre fod?

SLAVE: Helt klart ikke.

35 SOKRATES: Men på hvor lang en linje er det da? Prøv at sige os det præcist, og hvis du ikke vil regne det ud, så vis mig linjen, den er baseret på.

SLAVE: Ved Zeus, Sokrates, det ved jeg ikke.

SOKRATES: Ser du, Menon, hvilket punkt han er nået til i sin erindring. Før vidste han ikke, hvad grundlinjen for kvadratet på otte kvadratfod var; selv nu ved han det endnu ikke. Men dengang mente han, at han vidste det, og svarede selvsikkert, som om han vidste det, og han mente ikke, at han var i tvivl. Nu derimod mener han sig rådvild, og eftersom lige så vel som han ikke ved det, mener han heller ikke, at han ved det.

MENON: Det er sandt.

SOKRATES: Er han da nu i en bedre situation med hensyn til det, han ikke ved?

MENON: Det er jeg også enig i.

SOKRATES: Har vi gjort ham nogen skade ved at bringe ham i forvirring og bedøvelse, ligesom den elektriske rokke gør?¹

MENON: Det tror jeg ikke.

5 SOKRATES: Tværtimod har vi formentlig opnået noget, der er relevant for at finde ud af, hvordan tingene forholder sig. For nu, da han ikke ved det, vil han gerne finde ud af det, mens han før mente, at han uden besvær kunne holde mange smukke taler for store forsamlinger om firkanten af dobbelt størrelse og hævdede, at den måtte have en grundlinje, der var dobbelt så lang.

10 MENON: Det ser sådan ud.

SOKRATES: Tror du, at han før ville have forsøgt at finde ud af det, som han mente, han vidste, men ikke vidste – altså før han blev forvirret og indså, at han ikke vidste det og fik lyst til at vide det?

MENON: Det tror jeg ikke, Sokrates.

15 SOKRATES: Har han da haft gavn af at blive gjort rådvild?

MENON: Det mener jeg.

SOKRATES: Se da nu, hvordan han vil komme ud af sin forvirring, mens han sammen med mig søger videre. Jeg vil intet andet gøre end at stille spørgsmål og ikke undervise ham. Hold øje med, om du synes, at jeg underviser og forklarer ham noget i stedet for at spørge efter hans mening. – Sig mig: Er dette ikke et kvadrat på fire fod? Forstår du?

20 SLAVE: Det gør jeg.

SOKRATES: Kan vi lægge denne figur til, som er lige så stor som den?

SLAVE: Ja.

SOKRATES: Og lægger vi denne tredje figur til, som er lige så stor som hver af de andre?

25 SLAVE: Ja.

SOKRATES: Kan vi da også udfylde rummet i hjørnet?

SLAVE: Ja, bestemt.

SOKRATES: Har vi så ikke disse fire lige store kvadrater?

SLAVE: Jo.

30 SOKRATES: Hvor mange gange større er hele figuren så end denne ene?

SLAVE: Fire gange.

SOKRATES: Men vi skulle have haft én, der var dobbelt så stor – husker du ikke det?

SLAVE: Jo, bestemt.

SOKRATES: Skærer denne linje fra det ene hjørne til det andet ikke hvert af arealerne i to?

35 SLAVE: Jo.

SOKRATES: Så er dette fire lige lange linjer, der indrammer dette areal?

SLAVE: Det gør de.

SOKRATES: Overvej nu: Hvor stort er dette areal?

SLAVE: Det forstår jeg ikke.

40 SOKRATES: Der er fire kvadrater, og linjerne afskærer halvdelen af hver, gør de ikke?

SLAVE: Jo.

¹ Tidligere i samtalen havde Menon bebrejdet og sammenlignet Sokrates med en rokke, fordi han lammer sine samtalepartnere, når han gør dem i tvivl om det, de tror, de ved.

SOKRATES: Hvor mange af halvdele er der så i dette kvadrat?

SLAVE: Fire.

SOKRATES: Hvor mange i denne?

SLAVE: To.

5 SOKRATES: Hvad er forholdet mellem fire og to?

SLAVE: Det dobbelte.

SOKRATES: Hvor mange kvadratfod er der i denne?

SLAVE: Otte.

SOKRATES: Baseret på hvilken linje?

10 SLAVE: Denne.

SOKRATES: Altså på den linje, der går fra hjørne til hjørne i kvadratet på fire kvadratfod?

SLAVE: Ja.

SOKRATES: Kloge mænd kalder denne linje diagonalen, så hvis diagonal er dens navn, siger du da, at den dobbelte figur er den, der er baseret på diagonalen?

15 SLAVE: Helt sikkert, Sokrates.

SOKRATES: Hvad mener du, Menon? Har han i sine svar fremsat nogen mening, der ikke var hans egen?

MENON: Nej, de var alle hans egne.

SOKRATES: Og dog vidste han det ikke, som vi sagde, for lidt siden, vel?

20 MENON: Det er sandt.

SOKRATES: Så disse meninger var i ham, var de ikke?

MENON: Jo.

SOKRATES: Meninger om ting, som han ikke vidste?

MENON: Sådan ser det ud.

25 SOKRATES: Disse meninger er nu netop blevet vækket ligesom en drøm. Når han gentagne gange blev spurgt om de samme ting på forskellige måder, så ved du, at hans viden om disse ting til sidst ville være lige så præcis som nogens.

MENON: Det er sandsynligt.

30 SOKRATES: Og han vil komme til at vide det uden at være blevet undervist, men blot ved at blive spurgt, og finde kundskaben i sig selv?

MENON: Ja.

SOKRATES: Og er det ikke at finde kundskab i sig selv det samme som generindring?

MENON: Bestemt.

35 SOKRATES: Må han da ikke enten på et tidspunkt have erhvervet sig den kundskab, han nu besidder, eller også altid have besiddet den?

MENON: Jo.

40 SOKRATES: Hvis han altid har haft den, må han altid have vidst det. Hvis han har erhvervet den, kan han ikke have gjort det i sit nuværende liv. Eller har nogen lært ham geometri? For han vil forholde sig på samme måde i al geometri og al anden viden. Har nogen lært ham alt dette? Det burde du vide, især da han er født og opvokset i dit hus.

MENON: Men jeg ved, at ingen har lært ham det.

SOKRATES: Og alligevel har han disse meninger, har han ikke?

MENON: Det forekommer ubestrideligt, Sokrates.

SOKRATES: Hvis han ikke har erhvervet dem i sit nuværende liv, er det da ikke klart, at han havde dem og havde lært dem på et andet tidspunkt?

MENON: Det synes sådan.

SOKRATES: Og det var altså på et tidspunkt, hvor han ikke var et menneske?

5 MENON: Ja.

SOKRATES: Hvis han i den tid, han ikke eksisterede som menneske, har været i besiddelse af sande meninger, som ved udspørgen bliver til viden, har hans sjæl da ikke vidst det hele tiden?

MENON: Sådan ser det ud.

10 SOKRATES: Hvis sandheden om virkeligheden altså altid er i vores sjæl, må sjælen være udødelig. Derfor bør man med tillid forsøge at søge og erindre det, man ikke ved i øjeblikket – det vil sige det, man ikke erindrer.

MENON: På en eller anden måde, Sokrates, forekommer det mig, at det, du siger, er rigtigt.

15 Fra *Menon* 81C-86B. Efter J. M. Cooper (red.): *Plato – Complete Works*, Indianapolis (1997)

